

LA RECONCILIACIÓ

Més enllà de la justícia

1. TESTIMONI DE CARMEN HERNÁNDEZ

Vídua de Jesús Mª Pedrosa, regidor del PP a Durango,
assassinat per ETA el 4 de juny de 2000

2. REACCIONS

3. LA RECONCILIACIÓ

Reflexió del seminari *Alboan*

4. EPÍLEG

Reflexió del seminari Cristianisme i Justícia

Durant el curs 2002/03, el *Seminari d'espiritualitat de l'acció social i política* d'Alboan va centrar la seva reflexió en la temàtica, àmplia i complexa, de la reconciliació. Responíem, així, a una invitació de Cristianisme i Justícia, consistent a treballar simultàniament a Bilbao i Barcelona, amb els mateixos textos i una dinàmica semblant, un afer que, de ben segur, podia suscitar ressons molt diferents en un lloc i en un altre.

Amb aquest propòsit, va començar el seu camí el nostre grup. Érem unes quinze persones amb recorreguts personals, històries familiars i rerefons ideològics diferents. Dones i homes. Bascos nascuts dins i fora d'Euskadi. Seglars i religiosos. Nacionalistes i no nacionalistes. Més i menys actius políticament. Castellanoparlants i euskalduns. D'origen urbà i rural, des de les valls de Gipuzkoa fins al marge esquerre del riu Nervión. Aquests factors, entre tants d'altres, s'entrecreuaven, conferint singularitat a cadascun de nosaltres i pluralitat al grup. El nostre desig inicial era abordar l'afer de la reconciliació des de la nostra realitat històrica concreta, la basca, amb víctimes reals, properes i quotidianes, però sense que això ens impedís posar la nostra mirada en altres llocs més llunyans¹, trasbalsats també de dolor i patiment humà.

No obstant això, la sessió del seminari més valuosa va ser aquella en què vàrem comptar amb la presència de Carmen Hernández, vídua de Jesús Mari Pedrosa, regidor popular de Durango assassinat per ETA, el juny de 2000, el testimoni de la qual recull aquest Quadern, (capítol 1) juntament amb les reaccions que aquest assassinat va suscitar en alguns membres del grup (capítol 2). La trobada amb ella, que amb tota la seva senzillesa i honestetat ens va posar sobre la taula la seva història de patiment i reconciliació, va ser un autèntic regal de Déu. A tots ens va impactar profundament i és més que probable que totes les nostres idees i els nostres debats posteriors quedin tenyits del record de les seves paraules.

Confiem a poder transmetre en el capítol 3 algunes reflexions i alguns descobriments suscitats al llarg de la nostra experiència, tot sabent que han de quedar-se fora moltes coses, especialment el cabal d'experiència viscuda dels participants.

Fundació Alboan²

¹ Les experiències d'alguns participants a països com Colòmbia o Guatemala ens han acompanyat en tot l'itinerari.

² ONG promoguda per la Companyia de Jesús a Euskadi que treballa per la solidaritat entre els pobles.

1. TESTIMONI DE CARMEN HERNÁNDEZ

*VÍDUA DE JESÚS M. PEDROSA, REGIDOR DEL PP A DURANGO,
ASSASSINAT PER ETA EL 4 DE JUNY DE 2000*

Quan el meu marit em va comentar que es volia presentar com a regidor pel PP a Durango (que és on vivíem), em va xocar bastant, ja que fins aquest moment mai no havíem parlat del tema i així, de sobte, no em va agradar la idea però... era la seva decisió i la vaig respectar sense més.

Portava 13 anys de regidor quan el van matar. Els primers anys tot anava més o menys bé o així m'ho semblava. Ell mai no va comentar a casa si tenia alguna preocupació respecte d'això i la política no era tema de conversa entre nosaltres. Des de sempre, havia tractat amb qualsevol persona independentment de la seva ideologia o signe polític. Tenia un tarannà obert i això feia que participés en un o altre lloc (Korrika, suport a l'eusquera...) o entrés a prendre quelcom o a passar una estona tant al batzoki com en qualsevol altre local. Crec que era molt confiat, perquè per ell tots eren amics...

Les coses es van anar complicant en el camp polític i va ser quan li van assignar un guardaespalles, com a tants d'altres. S'ho va passar malament a l'hora de dir-m'ho, ja que em vaig esglaïar bastant per aquest motiu.

Dos o tres anys abans de matar-lo van començar les amenaces al carrer i un assetjament més directe. Van començar a venir a casa un dia sí i un altre també. Quan hi havia manifestacions acabaven sota de casa, o venien expressament a llegir-nos pasquins i a deixar-nos missatges. Venien amb espelmes que deixaven enceses, pancartes que deixaven penjades. Ninots posant frases com "zu ez zarz errugabea" (tu no ets innocent). Els xavals de l'institut, que està al davant de casa, ens venien durant el pati amb les pancartes dels presos o ens empaperaven des del portal fins a la porta de casa. Coses increïbles que estiguessin succeint en la realitat.

Es pateix per la passivitat de la gent en general. Els agents de seguretat que no apareixen o arriben sempre tard. Penses que les persones competents haurien de fer quelcom i no ho fan. Se sent un gran desemparament i, a més a més, tu et sents culpable d'aquest guirigall. No es pot explicar com et va enfonsant aquesta situació.

La nostra vida familiar era bastant trista a causa d'aquesta persecució a la qual cadascun de nosaltres anava fent front com podia. La por apareix i va deixant empremta fins al punt de necessitar ajuda professional. Una de les meves filles ho estava passant molt malament. Jo solia pensar "no pot ser real que ens estigui passant això" i em preguntava coses com: fins on es pot intimidar la persona? Per què romanen sense esborrar les pintades?... Anar pel carrer, sobretot a la zona del casc antic, i veure el seu nom enmig d'una diana o posant frases com "tu seràs el pròxim" o d'altres. Sentia una angoixa terrible. A sobre et sents malament per la gent que va amb tu, per la gent amb què et creues. És com si portessis damunt un sentiment de culpa. Al final, procures no passar per aquestes zones. Llocs del teu propi poble que durant tota la teva vida hi has anat i t'obliguen d'alguna manera a prescindir d'anar-hi. Després hi ha els veïns. Entre la majoria notes el seu malestar perquè, és clar, ells també van suportant la teva situació i et

sents malament per això i penses “quants desitjarien que ens n’anéssim a un altre lloc!” Estàs indignada per tot, perquè no s’hi val que les coses arribin a tal extrem.

Demanava el meu marit, en moltes ocasions, que ho deixés, més que res per les meves filles. No volia deixar-ho i menys moure’s de Durango. La veritat és que em feia pena insistir en això ja que per ell era un al·licient passar unes hores a l’ajuntament, perquè a causa d’un infart molt fort que havia tingut anys enrere tenia concedida la invalidesa i estava retirat del treball, per això dedicava pràcticament el seu temps a preparar les comissions en què estava i altres coses que li assignaven a causa del seu temps lliure, com cuidar-se dels exàmens, reunions a l’escorxador, a la mancomunitat, amb l’associació de comerciants, etc. Tot això li encantava. Fins i tot, els dies de festa se n’anava a l’ajuntament els matins a llegir els periòdics. A ell, en realitat, el que li importava era treballar per al seu poble. D’altra banda, també em deia a mi mateixa, per què no pot pensar diferent? Res no tenen a veure les idees amb ser una bona persona. Però aquí, desgraciadament, això no es consent o pot tenir un preu.

Quan van anunciar la treva va ser immensa la sensació de tranquil·litat i pau que vaig sentir. Sabia que, com a mínim, no hi hauria morts mentre durés. Va haver-hi gent del meu entorn que em va comentar la seva tranquil·litat, sobretot per nosaltres. Persones que m’acompanyaven llavors i m’han continuat acompanyant amb la seva proximitat i afecte en els moments difícils d’aquesta història.

Però la treva va ser massa curta i res no s’havia arreglat. Els polítics no havien aconseguit arribar a cap possible solució. Quan en van anunciar el final, tot va ser pitjor que abans. A més a més, el meu marit es va negar, aquesta vegada, a portar guardaespalles. Així és que ho van tenir molt fàcil, suposo.

Malgrat viure amb el cor encongit, jo lluitava amb els meus pensaments com volent convèncer-me que mai no arribarien a matar-lo, però com n’estava d’equivocada!

De tot el que va envoltar el seu assassinat me’n vaig anar assabentant en passar els dies, ja que realment no era conscient del que estava succeint. Durant molt de temps tot sembla un malson. Vius com en un núvol.

Vaig saber que no van aixecar el cadàver durant almenys 4 hores. Em va semblar horrible i em va quedar gravada una pena immensa per aquesta i d’altres negligències que van envoltar el seu assassinat i que la gent em va anar explicant.

La casa es va omplir de gent, tanta! que al final no recordava les persones que havien passat. I els mitjans... sense parar d’insistir. Mai no vaig pensar de trobar-me en una situació semblant.

De sobte, ets desgraciadament notícia i això faria que per mi, que sempre m’havia agradat passar desapercibuda, ja tot seria diferent. Vaig pensar que la meva fe, a la qual sempre m’havia aferrat en els moments difícils de la meva vida, m’ajudaria, i així ha estat. Crec que sense ella m’hagués estat impossible continuar endavant, però era tan dur que em va costar molt reaccionar ja que no podia entendre que li haguessin tret així la vida. Mai no podré assumir-ho. Sentia una impotència i una ràbia immensa. Havien destrossat la meva vida, la meva família. Una altra família destrossada. Per a què? Per què? Amb quin dret aquesta gent estranya decideix arruïnar-me la vida? No hi ha resposta.

La veritat, he de dir que em vaig sentir acompanyada per moltíssima gent, més de la que mai no m’hagués imaginat. Van ser in comptables les visites, cartes, crides, telegrams. Tant de gent coneguda com desconeguda, inclusivament de la classe política. Per cert,

que entre aquests separo la persona del polític, ja que sincerament he conegut el que és entre ells interessar-se realment per tu o el que és aparador.

El fet de sentir-te acompanyada, a part de la família, per tantes persones t'ajuda a passar el primer mal trago. Després va tornant tot a la normalitat i és quan realment et vas adonant de com resulta d'increïble. Canvia la teva manera de ser, ets molt més sensible i la tristesa aflora d'una manera incontrolada en qualsevol circumstància. Cada cop que hi ha una desgràcia semblant tornes a viure-la com si fos teva.

Això de sortir al carrer i sentir-me observada ha estat terrible. És el meu poble, on la majoria ens coneixem, però ja és diferent. Tot ha canviat per a mi i per a les meves filles.

Em van dir si havia pensat marxar, anar-me'n a viure fora, però no he volgut ni vull renunciar als meus amics, a la meva gent o a deixar les coses amb les quals aquí estic compromesa. Aquest és el meu lloc. He de dir que he necessitat medicació i he comptat amb un psicòleg que ha estat i és un gran amic per mi.

M'he adonat que la gent que m'estima és una majoria. En aquest sentit estic contenta i reconec que se m'han acostat persones de totes les ideologies, en les quals penso que ha estat més gran el sentiment d'afecte o d'amistat.

Les visites no sols dels meus amics de sempre, sinó de gent de grups socials, col·lectius i particulars m'han continuat i continuen prestant-me el seu suport. Hi ha gent magnífica al meu entorn.

Persones de *Gesto por la Paz* m'han visitat molt i sempre estan aquí pendents. Companys d'ajuntament del meu marit (d'altres partits) lamentaven no haver-lo acompanyat més. Quan l'insultaven amb nom i cognom en les concentracions de *Gesto* (persones que es posaven davant en forma de contramanifestació) i ningú no deia res. La gent ho ha sentit després. Per això crec que és molt important acompanyar totes les persones amenaçades.

També he hagut i he de suportar aquesta minoria que s'ha sentit feliç amb el que ha succeït. Persones que han trucat a casa insultant la memòria del meu marit i furgant en la ferida, fins a haver de canviar el número de telèfon. Jo no ho puc entendre. Com pot la gent sentir-se bé d'aquesta manera! Per què tant d'odi!

Persones amb les quals t'ha unit amistat i, de sobte, deixen de saludar-te. Persones amb qui has crescut, anat a col·legi, etc., que ja no et coneixen. Algunes d'elles que s'han manifestat sota de casa, que t'han insultat, etc.

M'he aturat a reflexionar sobre aquest punt... sobretot pel que fa a treure la vida, que és el més valuós que té l'ésser humà, persones indefenses que no han fet res que els mereixi aquesta terrible forma de morir. No hi ha paraules per expressar-ho, com tampoc no n'hi ha de consol. Ha succeït, m'ha tocat i he de viure amb això. La meva lluita ha estat i és, dia a dia, molt forta pel que fa a aconseguir una pau espiritual, perquè la ràbia surt sense voler i les preguntes són aquí, sense resposta. Cada dia, quan faig el meu examen de consciència em pregunto si sóc capaç de perdonar. És molt difícil perdonar (sobretot sense que t'ho demanin), però em cal fer-ho.

El perdó no és una obligació, no és l'oblit, no és una expressió de superioritat moral ni és una renúncia al dret. El perdó és un acte alliberador. Perdonar és anar més enllà de la justícia. Esforçar-nos a plantejar el perdó, a proposar-ho i parlar-ne és invitar a ser cada cop més persona.

La reconciliació em sembla bastant increïble. Jo opino que sempre cal donar la mà i intentar ajudar. Però, com fer comprendre el que és fonamental a persones que odien? Per exemple, que el dret a la vida és el primer punt a tenir en compte dins el respecte als Drets Humans.

Visc amb una certa desesperança el drama d'aquest país. En la meva modesta opinió, penso que, en general, els partits polítics han caigut en una crispació terrible i cadascú mira pels seus propis interessos. Cadascú creu tenir raó en el que diu. El diàleg entre ells el veig francament difícil, encara que és clar que entre tots hauran d'arribar a una entesa, quan estiguin conscienciats de voler que la pau primi primer de tot. Que el respecte de tots els Drets Humans es compleixi, començant pel Dret a la Vida i sabent que a tots els tocarà cedir. Penso que totes les altres coses es poden discutir amb el temps.

Crec que és difícil avançar mentre la violència persisteix, però també crec que cal aprofundir esforços i seguir. Penso que els grups socials, col·lectius, etc., han de continuar treballant sense defallir. Tots tenen molt per aportar.

Crec que la gent s'hauria d'implicar més en aquest procés ja que, a la meva manera de veure, hi ha una gran majoria que passa d'aquesta situació en què vivim, que no es preocupa d'anar a manifestacions, actes de solidaritat o de suport, etc. Potser perquè viuen més o menys bé, perquè no els ha tocat de prop o perquè s'hi han acostumat. No ho sé, però és una llàstima. El poble pot fer pressió sempre als de dalt.

Crec que les víctimes o els col·lectius de víctimes tenen un paper important en el procés de reconciliació, ja que d'alguna manera són protagonistes d'aquesta història, encara que avui dia les coses estiguin crispades.

A mi, particularment, m'agradaria que aquest malson acabés i que les persones poguéssim conviure en pau i llibertat, dins la pluralitat que avui en dia es dona en aquest país, ja que penso que lluny de distanciar-nos hauria d'enriquir-nos.

La meva contribució podria ser la meva solidaritat amb totes les persones que estan patint i un ferm desig de llibertat i respecte de tots els Drets Humans.

Considero molt important el tema de l'educació dels nostres nens i joves que seran el futur. Penso que la família juga el paper més important en aquest camp. Són els pares els primers educadors. Em sembla molt important ensenyar el respecte i la tolerància amb els altres.

2. REACCIONS

JUANJO ETXEBERRIA

En escoltar el testimoni de M. Carmen, el primer sentiment que em brolla és de demanar perdó. Perdó per la meva inconsciència respecte a una realitat que considerava llunyana o no la volia reconèixer o davant la qual els meus ulls estaven cecs.

Al costat d'aquesta primera reacció davant el testimoni sorgeix també en mi un silenci respectuós pel que s'estava transmetent i una sensació profunda de tocar terra sagrada davant la qual només em queda descalçar-me i contemplar amb molta reverència.

I, evidentment, un sentiment d'agraïment per tenir l'oportunitat d'estar escoltant M. Carmen, que em manifesta una dona capaç de perdonar des d'una experiència de fe. Em crida l'atenció i m'interpel·la aquesta invitació expressa a una reconciliació per a tots i l'al·lusió al fet que els pastors estan cridats a tenir cura de les ovelles esgarriades. Una dona en la qual es veu que Déu es fa present: acudint a les persones que més pateixen, essent solidari i compartint el seu dolor.

I, per últim, voldria recollir una invitació personal a fer que es vagi creant en mi una sensibilitat més gran amb les persones que pateixen i que la meua vida sàpiga estar oberta a aquestes realitats que, de vegades, semblen tan llunyanes.

Eskerrik asko!

BORJA AGIRRE

En primer lloc, dir que va ser un testimoni molt impactant i que, personalment, em va ajudar a veure la realitat més clarament i, també, a veure un petit raig d'esperança. Em va resultar especialment interessant la part en què ens va explicar l'assetjament que va patir en la seva carn la família abans de l'assassinat; és un aspecte molts cops invisible de la realitat, d'una crueltat bastant gran, que costa reconèixer en la nostra pròpia societat.

Crec que Mari Carmen Hernández està vivint la seva actual situació d'una forma que hauria de ser més habitual del que desgraciadament és: com una dura lluita contra l'odi, una lluita per no deixar-se portar pel fàstic i els desigs de venjança.

Una conclusió important que vaig treure de la xerrada és la forma de viure una paradoxa: d'una banda, crec fermament que la lluita per mantenir una identitat no pot ser més important que el fet de continuar vivint, en cas contrari es converteixen en identitats assassines. No es tracta que el dret a la vida sigui jeràrquicament més important que altres (penso que és així, però no m'agrada aquesta formulació). Es tracta precisament del que la pròpia identitat ens transmet de si mateixa: si ens diu "sóc més important que la vida dels qui estan contra mi", llavors estem davant una identitat assassina, que no sap conviure amb altres. En resum, que la vida quotidiana no pot ser aixafada per "aquestes coses de política", com va dir Mari Carmen.

L'altra meitat de la paradoxa: resulta que aquestes coses de política sí que influeixen. No sols en el fet que Mari Carmen ha vist trencar-se la seva família. També influeixen els obstacles per al perdó que es posen a una persona que ha estat víctima del terrorisme: se sent a contracorrent del que es demana d'ella, és a dir, que no perdoni, que només accepti una reconciliació en termes de victòria/derrota.

Si les directrius polítiques són de confrontació, llavors els altaveus mediàtics seran oferts a les víctimes que prefereixen deixar-se portar per l'odi, se'ls dirà que són valents, lluitadors i, en canvi, els qui veritablement mantenen una lluita interna contra l'odi, se'ls dirà que són ambigus, tebis, poc compromesos. Aquest és l'ambient que ens va transmetre Mari Carmen.

Una altra forma de dir el mateix: les víctimes no són totes iguals. L'assassinat d'un regidor té una significació política i, per tant, social, que no tenen d'altres. I no sé si això és bo o dolent. Mentre parlava Mari Carmen, no podia deixar de recordar d'altres persones que conec pel meu treball, persones sense llar, immigrants, dones maltractades, en situacions límit, de tragèdia existencial, bastant comparables a les de Mari Carmen, amb lluites internes també comparables i que, això no obstant, no tenen el mateix tractament social. I tinc dificultat per donar a cada cosa el seu valor. D'una banda, m'indigna que la vida dels meus 'clients' no mereixi cap titular ni homenatge polític. De l'altra, m'indigna i em provoca angoixa que el sistema polític o ideològic en què jo visc sigui interpretat per algunes persones d'una forma tan inhumana com per matar algú pel seu càrrec en un ajuntament.

Una última nota sobre el nostre grup. Suposo que serà difícil comptar amb Mari Carmen d'una forma més estable, crec que enriqueiria enormement el grup. A banda d'això, vaig veient clar quina pot ser la nostra missió: mostrar a la societat (com altres grups ho estan fent) que, per resoldre el greuge de la violència a Euskadi, és imprescindible tenir una actitud com la de Mari Carmen, de saber combinar la crítica amb la serenitat, de no satanitzar l'enemic ni tancar totes les portes, de no deixar-se portar per l'odi. Tot això independentment de la posició política que un tingui.

El missatge, la proposta, crec que és molt senzilla d'entendre, però l'actual ambient social l'amaga i ho fa aparèixer com una 'falta de fermesa': només val la victòria pròpia i la derrota de l'enemic, totes les altres coses són debilitats.

M'agrada la paraula serenitat, l'associo sempre a situacions límit. Em recorden Jesús detenint la tempesta i demanant fe als seus deixebles

Crec que no n'hi ha prou, només, amb proposar aquesta actitud de serenitat; crec que caldria denunciar enèrgicament l'actitud contrària, sigui del signe que sigui. Insisteixo que no som els primers a tenir aquest plantejament. Potser el nostre lloc propi siguin les comunitats cristianes, el treball amb la base, més que la plataforma pública.

En fi, acabo. Perdoneu l'extensió. Per a Mari Carmen, una abraçada enorme, la meua gratitud i, sobretot, molt d'ànim.

MIGUEL GONZÁLEZ

D'allò que els ulls que no veuen, el cor no en dol. Escoltant Mari Carmen no he pogut evitar recordar-me de la crida que sol fer Jon Sobrino als habitants del món ric: que despertin ja del seu somni profund d'inhumanitat. Per què estem impermeabilitzats a un

patiment tan proper? Quines anestèsies –ideològiques, culturals, mediàtiques...– ens mantenen en un univers indolor? Quines orelleres ens impedeixen desviar la nostra mirada cap a alguns racons foscos de la nostra realitat, trasbalsats de dolor i també de solidaritat i esperança?

Escoltar Mari Carmen ha estat, en bona mesura, descobrir una dimensió de la realitat que romanía velada, si no al meu cap, sí al meu cor i a les meves mans. Que diferents ressonen els fets i les paraules en la *bibliografia* i en la *biografia*! Vaig sentir un estremiment especial amb els detalls quotidians de la història, amb els diferents actes que anaven anunciant (que fàcil és veure amb claredat a *posteriori*) el desenllaç tràgic.

També el testimoni de Mari Carmen m'ha omplert d'una "esperança realista". Segurament Mari Carmen constitueix un cas singular per la seva qualitat i fortalesa personal, la seva xarxa de suport i solidaritat, la seva fe en Déu i en les persones. Però és un testimoni viu de com Déu, tot aquest torrent de bé que recorre les venes de la humanitat, rehabilita les víctimes i, a través d'elles, ens fa una mica més humans als altres. El "fil de gràcia que recompon la creació trencada" està passant, sens dubte, pel cor de Mari Carmen. I al costat d'ella, ens dóna una puntada a tots els qui hem tingut la sort de conèixer-la. Moltes gràcies, Mari Carmen.

PEDRO LUÍS ARIAS ERGUETA

1. Primeres reaccions

- Valorar i agrair el testimoni de M. Carmen Hernández per la seva qualitat humana: sinceritat, obertura, sensibilitat, profunditat...
- Ser encara més conscient del que suposa l'agressió de la violència. Fins i tot abans d'un atemptat, quan es manifesta com a amenaça i assetjament. No únicament sobre la persona perseguida, sinó també sobre la seva família.
- Reconèixer que en la nostra societat no hi ha consciència suficient de tot aquest patiment per falta d'informació i, el més greu, per falta de sensibilitat.
- Confirmar, mitjançant el seu testimoni, la centralitat de les víctimes de qualsevol conflicte en el procés de reconciliació. Elles són un espai privilegiat per a la reconciliació.
- Igualment, la seva aportació sembla apuntar que sí que és possible fer passos en el procés de reconciliació, encara que la violència persisteixi, malgrat que aquest procés només es desplegarà amb totes les seves possibilitats quan aquesta acabi.
- Reconèixer la importància que té per a les víctimes el caliu humà i la solidaritat amb elles i el seu patiment, així com l'atenció professionalitzada que tant pot ajudar-los (ella valora molt positivament la col·laboració que li presta el psicòleg que la tracta).

2. Sentiments experimentats

- Agraïment a Déu pel testimoni de M. Carmen, per poder escoltar que la força de l'amor pot vèncer els sentiments de venjança, revenja, odi, etc.
- El convenciment que les persones que hem rebut el regal de la fe tenim en ella una força especial per no deixar-nos arrossegar, en situacions com les viscudes per M. Carmen o altres molt menys dramàtiques, per l'espiral de l'odi i de la venjança, trencant

aquesta dinàmica infernal i per obrir-nos a la reconciliació. L'evidència que això és així, quan aquesta fe té consistència i maduresa: ella ens deia que, des de fa molts anys, quan se'n va a dormir, sempre fa un examen de consciència del que està vivint i del que li queda per viure.

– Reconèixer que Déu ha treballat en col·laboració amb M. Carmen, en relativament poc temps, per aconseguir la seva reconciliació personal –potser no completa del tot, però sí molt avançada– i, des d'aquí, obrir-la a sentiments, actituds i compromisos a favor de la reconciliació i el perdó. Petits gestos observats des d'una perspectiva exclusivament humana, però enormes des de la clau de l'Esperit que encoratja els valors del Regne entre nosaltres.

– La sensació que ella, com el samarità de la paràbola, és capaç d'una reconciliació excessiva. És capaç de comprendre les dificultats del regidor de Batasuna que es va plantejar inicialment visitar-la i que, finalment, no hi va anar i no la saluda. Viu amb tristesa, però sense acritud, que la companya de treball de la seva filla que milita a Batasuna no hagi estat capaç, ni en privat, de condemnar l'assassinat del seu marit. Es preocupa dels joves que entren en el món que va assassinar el seu marit i és capaç de disculpar-los perquè entén que han estat, en gran manera, les seves famílies les que els han condicionat decisivament per acabar tenint aquests sentiments d'odi i aquesta capacitat de convertir l'adversari en enemic...

– Agrair també, com a signe de l'Esperit del Ressuscitat, la capacitat de M. Carmen per continuar vivint la solidaritat a través de diversos compromisos: Bateginez, acollida d'una nena russa, etc. L'odi dels qui van assassinar el seu marit no ha estat capaç de deshumanitzar-la, de fer-li perdre la seva fe en la vida, en la solidaritat i en Déu.

MANU

Sentiments, reflexions, pregàries que em van sorgir en escoltar M. Carmen.

Primer l'agraïment a Mari Carmen per la confiança d'explicar-nos situacions dures de la seva vida.

L'alegria de saber que enmig de situacions terribles, és possible el perdó, és a dir, que amb persones així, no està perduda la batalla per la pau. Em va recordar allò que on va abundar el pecat va sobreabundar la gràcia.

Com és de tremenda la vida d'una persona, a la casa de la qual arriben les manifestacions contra ella, o li posen cartells al poble o pasquins a la seva mateixa porta... Això és terrible i no puc ni podem permetre-ho. I menys quan el motiu és pertànyer legítimament a un grup polític amb els mateixos drets que els altres. (I el que influeix això en la família, perquè ets l'espòs o fill d'aquesta persona i t'has de relacionar amb les persones del mateix poble, que et comencen a tractar com el fill de... o la muller de... amb la qual cosa les relacions de fora comencen a afectar seriosament la família).

M'ha impressionat la descripció d'un tipus de gent jove empesa per la seva pròpia família a odiar i a anar a totes les manifestacions. Com podem ajudar aquests joves? M'ha impressionat també que ens hagi, o m'hagi indicat, que aquesta podia ser una de les meves tasques, l'atenció als més perduts, a aquests joves.

L'alegria de descobrir que la víctima, si fa el procés de perdonar, és capaç d'aconseguir que es pugui donar un procés de reconciliació en cadena. Com? En permetre que

persones que tenen mala consciència (per exemple, algú que ha estat a les manifestacions en contra i ara té la culpabilitat d'haver col·laborat d'alguna manera al fet que algú, un dia, hagi premut el gallet) entrin en relació amb ella, i els transmeti el seu perdó, aquests se sentin perdonats i comencin a elaborar el seu propi procés de reconciliació.

La tristesa de veure que hi ha meses en associacions de víctimes que no perdonen. I de vegades, pel que els proposen des de fora, sembla que no se'ls vol deixar començar a fer el seu propi procés de reconciliació.

Sabent la situació de Mari Carmen, la importància que va donar a trobar un punt d'acord comú entre els distints grups enfrontats de la nostra societat o la proposta de diàleg per aconseguir-ho o la crida a superar els mons ideològics tancats on "aquests" són amics i "aquests altres" enemics...

BLANCA ESTHER IRIARTE

No vull deixar passar gaire temps per compartir l'experiència, el que ha suposat en mi el testimoni de M. Carmen.

Quan va començar la lectura del seu testimoni, el meu cor es va sentir tocat, interpel·lat i qüestionat, i m'afloraven les llàgrimes. Unes llàgrimes d'emoció en veure que hi ha persones que no es paralitzen davant la por, que saben mirar endavant, des del dolor i amb el cor partit.

Al llarg de tot el seminari, vaig pensar que tenia i estava davant una llavor viva del Regne, que el terreny de M. Carmen és una vida sagrada, de presència de Déu, i que aquesta presència de Déu es transmet en gestos d'acollida per a qui es vulgui acostar a casa seva. Què suposa una porta de cor tan oberta?

Vaig veure-hi una gran dona, o millor dit tota una dona, que no cau en grans discursos, sinó que es posa el davantal del servei i l'ajuda per trobar la pau i experimentar en aquest servei el camí per trobar-la.

On acaba o comença un procés de reconciliació? No sabia donar una resposta o, millor dit, molts cops ens atrevim a donar consells i respostes, però què agosarats que som, quan en la nostra carn no hi ha hagut situacions de mort i d'agonia..., quan no s'ha viscut Getsemaní.

D'aquesta dona, em van cridar l'atenció moltes coses, el dolor no li ha tret o no li treu les ganes de continuar treballant per la llibertat de tots, sense radicalisme de cap tipus. Quantes vegades pensem que els radicals són els altres i no nosaltres mateixos!

Un altre gest, el de no sentir-se centre en el seu dolor..., potser és el mateix, el seu dolor no la fa ser centre, sinó que la fa sortir a la recerca d'altres.

Per mi ha estat una gran sort poder escoltar, sobretot amb el cor, tot un testimoni d'evangeli.

Com ens arriben les coses, quan les víctimes tenen rostre i vida! Per mi és una dona que no tanca els ulls a la realitat, a la seva realitat, però no s'hi queda, sinó que surt de si mateixa.

Potser hem tingut la sort de veure una dona que viu des del Dijous Sant, al servei de tots..., i en aquest gest de rentar, curar, acariciar, també hi havia Judes, i M. Carmen

també és capaç de rentar, escoltar i acollir aquestes persones que també han estat la mort per al seu marit i la seva família.

Em va impressionar el temps de soledat, els previs a la mort, aquesta agonia que destrossa, i que fa que es vagi perdent vida. Quina és la nostra solidaritat? Com anunciem, com eduquem per acompanyar el dolor?

Quan el dolor té rostre es veu d'una forma totalment diferent.

Per mi és tot un testimoni a romandre, a no fugir, a no llançar la tovallola, i no dient això des del cap sinó des de la vida, fent-ho amb el gest.

A mi em sorgia l'admiració profunda, per la gran grandesa de cor, i per veure com Déu passa per la vida de les persones que es volen obrir a la seva paraula, i com són capaços de ser les mans, els peus, la paraula i el cor de Déu allà on són.

ALEX GARCIA MUJICA

En recordar el matí que compartírem amb Mari Carmen Hernández, el dissabte 8 de febrer de 2003, em ve al sentiment la impressió d'escoltar, cara a cara, el testimoni d'una persona, d'una família, a qui li han trencat i canviat la vida d'una manera radical. El contacte i l'escolta directa m'obre la mirada i em desperta davant un sofriment en què fins ara no havia reparat amb profunditat.

Penso que una part del que ens ha anat arrabassant la violència i la bel·ligerància o la intransigència política, a més de generar-nos aquesta certa insensibilitat davant el sofriment de l'altre, es refereix a la nostra capacitat d'encarnació o arrelament a la nostra terra, a la nostra vivència diària. El fet d'estar farts, de no saber cap on anar, les incomprensions mútues i els bloqueigs a l'hora d'abordar les nostres vivències sobre la realitat de la nostra terra ens fan renunciar, en no poques ocasions, a donar la nostra opinió, "parlar de política" amb familiars i amics davant la por de l'enfrontament o la constatació de veure-ho de la mateixa manera...

En definitiva, una part de la riquesa que ens aporta el fet de trobar-nos en un poble plural i molt variat queda apagada per la comunicació que la violència genera.

M'admira i interpel·la la capacitat de Mari Carmen de no renunciar al seu arrelament en aquesta terra i més concretament a Durango. La seva aposta per no tancar portes i mantenir relacions "aparentment incompatibles o impossibles", veient que això és possible sempre que algú s'acosta oferint un suport sincer. La seva capacitat per superar la paraula odi, per fer una passa que desbordi la lògica del tancament, els bàndols i els murs que aixeca la violència.

Potser parlar de Mari Carmen com d'una persona reconciliada sigui plantejar les coses en uns termes que ella mateixa vol evitar. Tanmateix, copso amb claredat que es tracta d'una persona que va tancant ferides profundes. O, si més no, que va aprenent a conviure amb elles i que no permet que li arrabassin la vida.

Si no fos així, seria impossible mostrar aquesta disponibilitat a explicar el que sent, a donar el seu testimoni davant qui el vulgui escoltar, des de la senzillesa i, alhora, des de la claredat d'idees. Com també seria impossible mantenir-se amb receptivitat i obertura als altres, preocupar-se per ells i buscar la transformació d'aquest món, així com mantenir la capacitat d'acompanyar gent que pateix altres mancances i injustícies...

Mostrar, també, una posició davant el món que només una persona amb esperança i fe en la vida pot mantenir.

JOSÉ ARREGI

Benvolguda Mari Carmen:

Tots t'ho vam dir el dissabte amb l'ànim commogut i avui t'ho torno a dir: Gràcies!

Amb la teva presència fràgil i sencera, amb la teva paraula tènue i ferma, ens vas dir moltes coses que ens van esglaiar, ens van il·luminar, ens van reconciliar. Ens vas narrar el teu calvari amb la pau amb què el Ressuscitat va mostrar les seves ferides als deixebles. Ens vas dir que el perdó és per tu una necessitat del cor i un acte alliberador perquè Déu t'allibera. Ens vas dir que cal anar més enllà de la justícia; la teva justícia és com la de Déu: restaura la víctima i transforma el victimari. I ens vas dir que et resultava difícil l'esperança en la solució del conflicte que vivim, però que no hi ha cap més camí que el diàleg i l'entesa entre tots.

Justament mentre tu ens parlaves i nosaltres t'escoltàvem commoguts, ETA tornava a matar, a arrencar un marit a la seva dona i un pare als seus fills; tornava a causar tragèdia i esquinç en una esposa vídua com tu, en uns fills orfes com les teves filles. I tornaven a llançar-se crits de venjança i lemes de més divisió. Comprensibles, sens dubte, però lamentables també.

Avui, dilluns, veig a la vinyeta de Máximo, al *País*, dos rostres que dialoguen:

– “ETA serà derrotada i tant de bo els nostres ulls ho vegin. Però fins aleshores, quants morts més? Són inevitables aquests morts o podrien ser evitats si *tots junts* decidíssim canviar la paraula *derrota* per la paraula *solució*?

– No ho sé, no ho sé... Nosaltres tenim la derrota d'ETA per estratègia única. I ETA i Batasuna tenen la seva victòria com a única solució.

– Doncs, aleshores, anem de funeral en funeral i de treva en trampa fins que alguna generació menys estúpida que la nostra digui adéu a les armes i s'assegui al voltant d'una taula”.

Mari Carmen, tu ets l'alternativa a tanta reivindicació intolerant, a tanta inconsciència instal·lada, a tant d'autoritarisme intransigent, a tanta estupidesa de signe oposat. El teu dolor i la teva pau ens indiquen el camí.

Tu ens fas sentir com una realitat palpable les intuïcions i les idees més belles que ens ocupen en el nostre seminari d'Alboan: que la reconciliació és possible i que comença per les víctimes; que la reconciliació requereix un perdó i que perdonar no significa oblidar sinó guarir la memòria en la víctima i, gràcies a això, també en el victimari; que la reconciliació és un do de Déu, però que ens ve sempre a través dels qui se senten acompanyats i consolats i guarits per Déu de totes les seves ferides. Sense tu, sense persones com tu, tot això no seria tan segur. Gràcies, Mari Carmen, perquè ens permetes continuar creient en el poder de la tendresa divina, en la capacitat de bondat de l'ésser humà i en el futur reconciliat del nostre Poble Basc! Tu encarnes la veritat de les nostres millors paraules.

3.LA RECONCILIACIÓ

REFLEXIÓ DEL SEMINARI ALBOAN

La reconciliació com a espiritualitat

En fer un primer acostament al concepte de reconciliació existeixen en tots nosaltres dues reaccions gairebé mecàniques. La primera consisteix a considerar que l'avenç en la reconciliació és *principalment* una qüestió de mecanismes, estratègies i voluntat. La segona, entendre que la reconciliació suposa una *restauració* o tornada a la situació prèvia a l'esquinç, la violència o l'ofensa. Ambdues premisses van ser profundament qüestionades al llarg del seminari.

En primer lloc, vam descobrir que, com assenyala Schreiter³, la reconciliació és més una espiritualitat que una estratègia. És cert que estem convocats a una tasca important en aquest camp, i que tot l'instrumental (eines, mecanismes...) amb què comptem ens serà molt útil. Però el principal, el *primari*, és que la reconciliació és un do de Déu: és seva l'acció primera i decisiva.

El mateix Jesús, a la creu, fa Déu protagonista de la reconciliació (“*Pare, perdona’ls perquè no saben el que fan*”). Qui millor ha arribat a conèixer el Pare, refereix a ell la capacitat última de perdonar. Aquesta és una experiència que molts hem viscut: hi ha vegades que, per molta voluntat que hi posem, som incapaços de perdonar, fins que obrim el nostre cor al do de Déu.

En segon lloc, creiem que de l’esperit de Déu emana la novetat que fa de la reconciliació no una simple tornada enrere, sinó que és portadora d’un nou estat de coses, d’unes relacions reconstituïdes i restablertes sobre noves bases, d’una situació diferent i millor.

Algunes pistes evangèliques

³ Fragments de dos llibres de Robert J Schreiter van ser unapart important del material que ens va servir de base per al seminari: *El ministerio de la reconciliación. Espiritualidad y estrategias*. Sal Terrae, Santander, 2000; *Violencia y reconciliación. Misión y ministerio en un orden social en cambio*. Sal Terrae, Santander, 1998. En endavant, quan esmentem idees de Schreiter provindran de les recollides en algun d’aquests treballs.

Hi ha diferents passatges evangèlics als quals podríem acudir com a font per a una espiritualitat de la reconciliació. No obstant això, va haver-hi una lectura que ens va interpel·lar d'una manera especial perquè suggereix algunes de les aportacions que el cristianisme pot oferir en el nostre context: el bon samarità.

A més de la compassió i solidaritat amb les víctimes, fet que després abordarem, aquest relat, en primer lloc, ens parla d'una *espiritualitat de la inclusió*. Mostra a les clares que és possible la reconciliació entre persones diferents, enemigues i veïnes. Es tracta d'una dada rellevant en la nostra realitat basca, on el trencament es produeix entre veïns, amics, familiars. En el millor dels casos, les diferències queden amagades sota un mantell de silenci pactat implícitament. En el pitjor, es poden anar incubant la incomunicació, la desconfiança i, fins i tot, l'odi. Això no obstant, la crida a la inclusió demana l'obertura i el reconeixement de l'altre, la construcció comuna de la societat des de la diversitat d'identitats i no la simple coexistència en "cases adossades", on no ens barallem perquè no ens veiem ni compartim espais.

En segon lloc, del relat del samarità es desprèn una *espiritualitat del risc*, perquè aturar-se a la vora del camí és "jugar-se-la". En la nostra realitat basca, la forma més greu de "jugar-se-la" és estar en el punt de mira d'ETA, d'això no n'hi ha cap dubte. Davant d'una injustícia tan gran, altres "riscos" queden empetitits. Però també ens sembla important esmentar-los, potser perquè són més propers a la nostra vida quotidiana. En un ambient tan caldejat políticament, un petit moviment pot deixar-te fora de la "fotografia" dels autèntics "demòcrates" o dels autèntics "bascos". La disciplina que en aquest sentit s'imposa des de determinades instàncies polítiques i mediàtiques és fèrria i va calant en els diversos ambients en què ens movem. Per això, moure's és arriscar-se que et situïn i t'etiquetin, que els teus interessos i posicions es vegin afectats.

Per últim, la del samarità és una *espiritualitat de l'excés*. Veiem com en la nostra societat les postures es van allunyant i cada cop es fa més difícil el diàleg amb els qui no comparteixen els nostres arguments. Potser perquè no ignorem que entrar en diàleg suposa perdre seguretats, qüestionar principis que considerem sagrats i intocables, prendre consciència dels límits de les nostres veritats, cedir espais a altres visions. Per això, una espiritualitat de l'excés ens invita a estar disponibles perquè el nostre "petit món" (d'idees polítiques, d'aspiracions, d'identitat) es vegi tocat pels altres.

A més de la lectura del samarità, va haver-hi altres frases de Jesús que van ressonar amb força i ens van fer pensar. També elles estan relacionades amb les actituds que afavoreixen l'acollida del do de la reconciliació en les nostres vides. D'entre totes, n'assenyalem dues:

La primera és Mt 5,45: "Així sereu fills del vostre Pare del Cel, que fa sortir el sol sobre bons i dolents, i fa ploure sobre justos i injustos". Per nosaltres, que vivim immersos en un ambient en què la despersonalització de l'altre i la demonització de projectes polítics estan a l'ordre del dia, és una crida a la superació de la dicotomia entre bons i dolents. És una crida al reconeixement. La segona és Mc 9,40 "Qui no està contra nosaltres, està amb nosaltres". Unes paraules que ens convoquen a la tolerància activa i a l'obertura al diàleg amb els altres. La irreductible pluralitat de la societat basca fa inadequades les solucions hegemòniques. No es tracta de convertir al nostre *credo* els nostres veïns. Tots som necessaris en aquesta societat i tots hem d'aportar a la construcció d'un marc de convivència.

Reconciliació personal i social

Quina és la relació existent entre els processos de reconciliació en l'àmbit personal i en l'àmbit social? Certament, un procés de reconciliació individual que afectés un nombre important de persones seria el material més preciós de què disposaria Déu per empènyer la reconciliació a tota la societat. Aquest "material", l'expressió més rica del qual són els testimonis de les mateixes víctimes reconciliades, pot ser estratègicament disposat per desencadenar noves dinàmiques socials de reconciliació o reforçar les existents. Però és molt probable que si no s'obre un procés de reconciliació social, que inclogui els elements de justícia, restitució, depuració de responsabilitats i recuperació de la memòria, serà difícil que moltes víctimes s'obrin o avancin més de pressa en el seu procés de reconciliació individual, entesa aquesta com la reconstrucció de la seva entranya humana trencada per la violència. Hi ha, en definitiva, una certa circularitat i retroalimentació entre reconciliació personal i social, entre espiritualitat i estratègia.

En la nostra realitat basca és difícil que s'iniciï un procés de reconciliació social, tal com els descriu Schreiter, perquè aquí encara no ha cessat la violència. Com seria possible la reconciliació social mentre es continua assassinant o mentre tanta gent viu amenaçada? Tanmateix, això no implica que hàgim d'esperar passius que acabi la violència per avançar en alguna direcció; ni tampoc que en el nostre entorn no existeixin històries de persones que emprenen el camí de la reconciliació personal, de reconstrucció de les relacions, fent-nos albirar esperances en una societat reconciliada. I això, fins i tot en una situació com l'actual en la qual la confrontació social, lluny d'amainar, sembla que reneixi. Creiem que tenim un cert marge d'actuació que hem d'aprofitar, perquè sorgeixin gestos i símbols, per fomentar espais de trobada entre persones i grups enfrontats. No cal esperar que finalitzi la violència per fer quelcom referent a la reconciliació que, dit sigui de passada, no s'ha de confondre amb la normalització política (que els nostres polítics dialoguin amb normalitat). Però la violència, amb la seva capacitat destructora i distorsionadora, ha de desaparèixer definitivament per poder culminar la reconciliació social.

Les víctimes, al centre

En parlar de la reconciliació sempre sorgeix la idea de situar les víctimes al centre d'aquest procés, com a subjectes privilegiats, com a iniciadors d'aquest. Les dificultats apareixen quan es tracta de concretar aquest principi general. Les víctimes reclamen la nostra total solidaritat i la reivindicació de la seva memòria. Però ser subjectes privilegiats no pot significar que a les persones que arrossegueu una història de dolor i patiment se'ls assigni, a més a més, la pesada càrrega i responsabilitat de ser animadores de la reconciliació en la societat. Aquesta possibilitat produeix inquietud. Tampoc no creiem que, pel fet de ser-ho, les víctimes estiguin revestides d'una major credibilitat i legitimitat en l'ordre dels diagnòstics polítics i les propostes de solució.

Com entendre, doncs, des de la nostra perspectiva, que les víctimes fan posar en marxa la reconciliació? Creiem que aquesta idea té més a veure amb la dimensió espiritual que amb la dimensió politicosocial de la reconciliació. En clau espiritual, diem que la reconciliació brota de Déu, i la seva lògica és la de patir amb el qui pateix, la d'estar al costat de les víctimes i identificar-se amb elles. Per això podem dir que la reconciliació

comença per les víctimes. En el pla simbòlic i mistagògic, en la profunditat de la seva experiència de reconciliació, en la transformació que es produeix en les seves persones, en les dimensions inimaginables que l'Esperit dinamitza en les seves vides i al seu voltant, en la memòria col·lectiva que va sorgint entorn d'elles..., hi ha una força especial que les situa al centre del procés.

Per això, potser la prioritat de les víctimes no calgui entendre-la en sentit cronològic, sinó perquè és veritable en Déu i en la seva identificació amb les víctimes. Hem d'entendre aquest començament per les víctimes no com quelcom temporal, sinó per fer ressaltar la seva importància fonamental en el procés i la vis *atractivosimbòlica* que exerceixen les víctimes reconciliades. Això, que entenem que és una manifestació de la preferència de Déu pels últims, no resulta incompatible amb el fet que socialment i políticament el procés de reconciliació, en el qual la societat sencera haurà de participar, pugui i hagi de començar des d'altres persones, o es desencadeni per diversos esdeveniments.

Creiem, en definitiva, que posar les víctimes al centre de la reconciliació significa diverses coses: donar-los la paraula per narrar *les seves històries*, tantes vegades oblidades o silenciades per *la Història* i els discursos oficials; reparar en la mesura que es pugui el dany fet; fer justícia a la seva memòria. I també evitar fer banderes polítiques d'elles, erigint-nos en portaveus i portadors de la voluntat d'un grup també plural en els seus ritmes personals i anhels socials.

Què li toca a la nostra Església?

És cert que l'Església compta amb diversos recursos i elements que pot posar al servei de la reconciliació. Però el més valuós de tots ells, l'imprescindible, és que la pròpia reconciliació es visqui a l'interior de la pròpia comunitat cristiana. Per això, la pregunta prèvia que hem de fer-nos abans de plantejar-nos l'aportació de l'Església en la reconciliació és com estan les nostres comunitats en aquest sentit. Ens resulta molt interpel·lant en aquest sentit el text evangèlic de Mt 5, 23-24 (*"si en el moment de presentar la teva ofrena a l'altar, allí et recordes que el teu germà té alguna cosa contra tu, deixa allí mateix, davant l'altar, la teva ofrena i vés primer a fer les paus amb el teu germà, ja tornaràs després a presentar la teva ofrena"*). Si la nostra Església ha d'aportar quelcom a la reconciliació de la nostra societat serà des d'unes comunitats on aquella sigui ja una realitat.

D'altra banda, té a veure més l'aportació de l'Església amb la reconciliació individual que amb la social? Amb la reconstrucció del subjecte ferit que amb la de la trama de relacions socials?

Podria semblar que a l'Església li correspon més el que és espiritual, personal. No obstant això, entenem que l'evangeli planteja el problema de la violència humana, del mal, no solament individual sinó també en la seva dimensió social. Sembla que avui la tendència consisteix a atribuir la violència a la natura humana, a individus concrets que serveixen de bocs expiatoris.

Però amb l'evangeli a la mà sorgeix la pregunta de per què tanta violència.

La resposta de la creu i de la resurrecció no és només personal. Parla també de reconciliació social i té conseqüències per a ella. Una d'elles és que les víctimes seran

reivindicades, i no solament les víctimes presents o futures, sinó les que ja ens van deixar, les de la història. I això té repercussions socials importants.

Per quines vies podria transitar la nostra Església per exercir un millor ministeri de la reconciliació en la nostra societat? Quins reptes té assenyalats? Vegem-ne alguns que ens semblen importants:

Alguns reptes

– Hem d’inventar camins per evangelitzar les sensibilitats. En els processos d’iniciació cristiana no s’ha aconseguit que els valors evangèlics penetrin en algunes facetes de les nostres persones. Entre nosaltres, veiem que el nucli identitari (polític, cultural...) no ha quedat evangelitzat plenament. Existeixen entre cristians de les nostres comunitats adhesions idolàtriques a la pròpia identitat política o cultural. La política és l’“última” cosa i no la “penúltima”.

És cert que hi ha altres facetes en què el que és evangèlic no ens acaba de penetrar del tot. Per exemple, en les repercussions que sobre el nostre estil de vida pot tenir la fraternitat/solidaritat amb els exclosos del món. Però en aquest cas, sabem que hem de continuar treballant i som conscients de les nostres hipocresies i limitacions.

No obstant això, en la qüestió de la identitat política ni tan sols tenim consciència de les repercussions de resar el Parnostre. Probablement, la trobada interpersonal sigui una de les eines més adequades perquè les sensibilitats es vegin tocadetes.

– És per això que les comunitats cristianes poden ser espais de trobada. Hem de fomentar llocs per al diàleg, on sigui possible el contacte directe amb l’“altre”, demonitzat i despersonalitzat en la vida política.

– Però la trobada pot produir conflictes. I la nostra Església no està especialment ben preparada per viure’ls. Hem d’aprendre, a l’Església, a viure el conflicte i en el conflicte. La nostra formació ha fet que ho visquem d’una forma culpabilitzadora i moralitzadora. Ens ha semblat que l’harmonia i la comunió exigien callar. Hem fugit del conflicte. I, tanmateix, l’Esperit de Déu és tan creador d’unitat com de diferència.

– Hem de posar al servei de les víctimes i victimaris tota la nostra experiència d’acompanyament personal, mobilitzant amb humilitat aquest preuat do d’acompanyar processos personals que existeix en les nostres comunitats.

– I tota aquesta experiència viscuda de reconciliació s’ha de celebrar sacramentalment. Per això és important replantejar-nos la manera com celebrem el sagrament de la reconciliació. En la seva forma actual, perden significat elements com la responsabilitat, l’assumpció de la pròpia història o la trobada interpersonal. I potser es carreguen massa les tintes en la “culpabilitat”.

– Lligat a l’anterior, també necessitem depurar el nostre llenguatge religiós i les nostres imatges de Déu de qualsevol categoria violenta. Imatges com còlera o ira de Déu poden tenir el seu sentit en indicar que Déu no és indiferent i està afectat per la nostra història. Però hem d’estar atents perquè no se’ns colin per aquí concepcions que encoratgin o justifiquin la violència.

– I en qualsevol cas, hi hauria uns principis irrenunciables per al treball de l’Església en matèria de reconciliació. En primer lloc, la proximitat a tots els qui pateixen, escoltant i

narrant les seves històries de dolor i intentant reparar, en la mesura que sigui possible, la humanitat trencada de les víctimes. En segon lloc, passar de la culpa, destructora, a la responsabilitat, humanitzadora. En tercer lloc, posar la mirada en el futur per construir.

Conclusió

Desgraciadament, sembla probable que la violència ens continuarà acompanyant, qui sap per quant de temps. Hem de ser lúcids per saber que mentre aquesta pervisqui, al costat de les seves conseqüències més greus de mort i dolor, continuarà servint per manipular la realitat o apuntalar espais d'intransigència.

El nostre repte és convèncer-nos que sempre és possible fer quelcom i actuar en conseqüència, sense esperar que la violència acabi. Aquest inèdit viable pot passar avui per gestos petits, humils i al nostre abast: acollir i escoltar una víctima; mostrar la nostra proximitat a les persones amenaçades; no callar quan en els nostres ambients es demonitzen projectes polítics o es denigren persones; denunciar, en la mesura de les nostres possibilitats, les agressions a la llibertat d'expressió i els atemptats contra la pluralitat de la nostra societat...

Els cristians només serem capaços de realitzar aquest tipus d'aportacions, o altres de més importants, si som capaços de viure una espiritualitat de l'esperança i de la confiança. Sense ingenuïtat, amb humilitat i senzillesa, però conreant l'experiència que l'Esperit és novetat permanent que sempre ens pot sorprendre.

4.EPÍLEG

REFLEXIÓ DEL SEMINARI DE CRISTIANISME I JUSTÍCIA

“Estimar és creure que totes les persones ferides en la seva memòria poden transformar la seva ferida en font de vida”

(Tim Guérnard, autor de *“Més fort que l’odi”*, la història de la superació de la seva pròpia infància de maltractaments.
Entrevista d’Ima Sanchís a *La Vanguardia*)

En la sessió final de balanç del nostre seminari, vam procurar aplicar el nostre recorregut previ als textos rebuts de Mari Carmen Fernández i dels companys d’Alboan. Molt ràpidament exposem alguna d’aquestes conclusions.

El seminari ens va ajudar a comprendre una cosa molt elemental, però que de vegades oblidem en tractar aquests temes: reconciliació no és el mateix que perdó. Aquest pot ser un acte unilateral, però aquella ha de ser “de doble direcció”. Mari Carmen, d’una manera admirable, ha perdonat els seus botxins i en aquest sentit ella s’ha reconciliat amb el seu propi drama. Però només ella. La veritable reconciliació no es donarà fins en el moment en què, per exemple, un d’aquests regidors d’HB a qui ella al·ludeix i que tenien un tracte freqüent amb ella, tingui el valor de dir-li: “ho sento molt, de debò. Més enllà de les nostres diferències polítiques, potser irreconciliables, ho sento molt personalment i donaria qualsevol cosa perquè no t’hagués passat”. Quelcom de semblant afirmen els companys d’Alboan quan escriuen que sense alguna espiritualitat no pot haver-hi reconciliació.

Però reconciliació tampoc no és el mateix que negociació, ni és resultat de trobades o negociacions intel·lectuals o polítiques. Aquestes, encara que siguin de doble direcció poden servir només per evitar mals futurs però no per curar mals passats. I són, a més a més, molt fràgils i amenaçades, com es pot comprovar pensant en els acords d’Oslo, o del Salvador, etc.

Quins serien alguns dels trets d’aquesta espiritualitat?

a. Perquè pugui produir-se el que acabem de dir cal “ficar-se en el sofriment de l’altre” i en la història d’aquest sofriment. “Que les víctimes tinguin rostre”, com diu un dels amics d’Alboan. Retrobar allí aquesta vulnerabilitat que ens constitueix a tots i en la qual tots estem agermanats. Només aquesta entrada en el sofriment de l’altre aconseguirà aquest altre tret que també ens va cridar l’atenció a tots al llarg del seminari: que la reconciliació no consisteix en l’oblit, sinó a recordar les coses d’una altra manera: en una guariment de la memòria. Potser només aquest guariment del record permet dialogar a fons amb els qui no comparteixen els nostres mateixos arguments.

b. Aquest salt a la història del patiment de l’altre no acostumem a fer-lo per iniciativa pròpia, perquè tendim a confondre la seva història de dolor amb la seva visió de la història. I les visions de la història, en cas de conflictes, acostumen a ser paral·leles, mai no es troben, tant si es tracta d’històries personals com col·lectives. Fa falta algun factor exterior a nosaltres: una fe religiosa, un mitjancer o pacificador hàbil, un testimoni,

alguna forma de trobada inesperada... que ens permeti “saltar” a l'altra línia paral·lela. Ens va impactar a tots, en llegir les reaccions d'Alboan després del testimoni de Mari Carmen, la sorpresa (i el dolor de molts d'ells), per “no haver-se'n adonat abans”, la constatació que en tots nosaltres pot haver-hi un “nucli identitari no tocat per l'evangeli”.

En el cas de Mari Carmen hi ha hagut quelcom més: hem aconseguit entrar no solament en el dolor de l'altre, sinó en el perdó de l'altre, en la reconciliació amb la seva pròpia història adolorida. Aquest factor ha permès una reconstrucció de les entranyes trencades, que seria la millor definició del que és la reconciliació i la millor disposició per a les negociacions ulteriors que sempre seran necessàries.

c. Hi ha un últim factor de caràcter més psicològic, que podria ajudar-nos a fer aquest salt a l'altra paral·lela, i és una autèntica “crítica de la sensibilitat”. La Modernitat va fer crítiques brillants de la raó, del coneixement dels sentits... Però, curiosament, no tenim feta una crítica de la nostra sensibilitat. I, tanmateix, és la sensibilitat, encara més que la raó, qui dirigeix la nostra pràctica. Ho expliquem una mica més, perquè ens sembla un punt important.

Una clau decisiva per a tot guariment interior, i per a tota reconciliació, és no confondre el que la nostra sensibilitat *sent* amb el que la realitat *és*. Aquesta distinció ja l'hem anat fent en les nostres altres facultats perceptives. Hem après que el que capten els nostres sentits materials (vista, oïda, etc.) no és solament la realitat exterior a nosaltres, tal com és, sinó aquesta realitat “processada” pels nostres òrgans sensorials. Per a les relacions humanes aquesta dada té menys importància, atès que tots “processem” i percebem la realitat sensorial exterior de la mateixa manera: el que jo veig blau, tots ho veuen blau i el que escolto com agut tots ho escolten com agut. La subjectivitat dels nostres sentits és, per així dir-ho, una subjectivitat col·lectiva.

Però en el cas de la sensibilitat no és així: l'impacte i la informació que percebo està processada *només per mi* (o, en altres ocasions, per mi i un grup afí). I pot passar que una dada determinada em provoqui un gran dolor o un gran goig, i jo llegeixi després la realitat de la dada d'acord amb aquest estat d'ànim meu. Si, per exemple, el meu dolor ha estat enorme –i atès que el dolor té aquesta evidència imponent i impositiva– em quedaré amb la seguretat que la realitat té una dosi d'injustícia o de crueltat corresponent al meu dolor: no pensaré (ni acceptaré) que les proporcions del meu dolor poden deure's a factors subjectius (les meves expectatives particulars, la meva particular vulnerabilitat, la magnitud del meu propi jo, històries passades...). Igual que copso com a evident que el paper és tan blanc i tan continu com jo el veig: i necessito una informació exterior als meus sentits per acceptar que no és així.

Un exemple molt gràfic d'això podrien ser aquelles persones a les que se'ls ha amputat un membre, però després encara senten un enorme dolor en aquell membre que ja no tenen (la cama, per exemple). El punt de comparació està aquí: el seu dolor és innegable i de vegades insuportable (i això no ho acaben de creure-s'ho els demés). Però aquestes persones necessiten saber que la realitat que respon a aquest dolor, no és exactament com ells la senten. Aquesta crítica de la pròpia subjectivitat o de la pròpia sensibilitat és imprescindible en una reconciliació autèntica. I aquesta crítica només s'aconsegueix escoltant molt, i sent també escoltat.

Sense aquesta crítica de la sensibilitat, sempre creuré que la reacció dictada pel meu dolor, es correspon objectivament amb la realitat de la dada que em va provocar aquesta reacció. Això creuen, per exemple, tots els qui reaccionen violentament. Els de fora em

parlaran, de vegades, d'una reacció “desproporcionada”; però la veritable desproporció no està entre el que sento i la meua reacció posterior, sinó molts cops ja *entre la dada i la manera com la meua sensibilitat és afectada per ella*.

Per descomptat, i per desgràcia, això no val per a tots els casos. Pocs negaran, per exemple, que en el cas d'Israel hi ha una agressió cap als palestins que és violenta i contrària a tot dret internacional. En aquest cas, el dolor està molt justificat, encara que puguin no estar-ho les reaccions terroristes indiscriminades que aquest dolor suscita. Però quan val, val tant per a processos de desencontre personal com d'enfrontament col·lectiu. La reconciliació implicarà llavors necessàriament un procés previ d'enfrontament amb si mateix, d'autocrítica i de guariment de la pròpia sensibilitat, i de la pròpia visió de la història. Negar-s'hi és no estar disposat per a la reconciliació. Acceptar-ho portarà a descobrir en l'altre valors humans que són superiors a la pròpia identitat i que si aquesta els excloués es corrompia. Això és el que els amics d'Alboan anomenen “idolatria de la identitat”. De qualsevol identitat...!

d. Què caldria fer llavors per intentar ser agents de reconciliació? Entenem que una de les tasques seria posar damunt la taula moltes històries de sofriment: sense amagar-ne unes i exhibir-ne d'altres, sense magnificar-ne unes i minimitzar-ne d'altres. Intentant que mai no sigui vist el dolor aliè com una victòria pròpia, perquè l'absurd del sofriment no té cabuda en cap lògica ni en cap racionalitat (ni pròpia ni aliena). I tractant, per això, que davant les llàgrimes d'una mare que plora el seu fill mort (sigui aquest un terrorista o una víctima del terrorisme) ens resulti més important besar els ulls que ploren, que obrir una copa de cava per celebrar-ho.

Precisament per això és tan difícil la reconciliació: tant el camp de moltes relacions personals com el de les relacions sociopolítiques estan cada cop més vertebrats entorn del poder que entorn de la crida del rostre de l'altre.

Vivim, en aquest sentit, en un sistema de relacions no reconciliades, i només grans dosis d'autèntica espiritualitat poden pal·liar els seus desastrosos efectes.

(Novembre 2003)

QÜESTIONARI PER A LA REFLEXIÓ PERSONAL

- 1.** Quines dades dels testimonis llegits m'han descolocat més?
- 2.** Quines observacions, tant de les reflexions d'Alboan com de l'epíleg de Cristianisme i Justícia m'han fet adonar de coses que tenia oblidades?
- 3.** Hi ha en mi algun record que necessita no ser oblidat però sí sanat? Quin?
- 4.** Hi ha valors que estan per sobre dels meus ideals i de les meves idees i que veig que no dec trepitjar per a dur-los a terme? Quins?
- 5.** Conec històries de patiment de persones que no estan en la meva posició? M'atreviria a repassar-les?
- 6.** La primacia de les víctimes (sense manipular-les ni ignorar-les en profit propi) Què m'hauria de dur?

*Amb tota sinceritat qualifica d'1 a 10
la teva voluntat de reconciliació*

© Cristianisme i Justícia – Roger de Llúria 13 – 08010 Barcelona

T: 93 317 23 38 – Fax: 93 317 10 94 – espinal@redestb.es – www.fespinal.com

Noviembre 2003